

พระมหากัจจายณะ : การตีความพุทธพจน์ในมรฺุปีณทิกสูตรตามหลักเทศนาหาระ
Phramahāḱaccāyana: Interpretation The Semantic of Buddha
Words in Mathupīṇḍhika Sutta along with Desanāhāra

พระเจริญพงษ์ ธมฺมทีโป Phra Jaroenphong Dhammateepo*
นักวิชาการอิสระ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*
Independent Scholar, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya
สมชัย ศรีนอก Assoc. Prof. Dr. Somchai Srinog**
อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**
Lecturer of Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทคัดย่อ

การตีความพุทธพจน์ในมรฺุปีณทิกสูตรตามหลักเทศนาหาระ เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงการอธิบายพุทธพจน์โดยพระมหากัจจายณะ ภิกษุผู้เป็นเลิศด้านการอธิบายธรรมที่กล่าวไว้โดยย่อได้พิสดาร และยังเป็นผู้รจนาลหลักเทศนาหาระไว้ในคัมภีร์เนตติปกรณ์ โดยเนื้อความการอธิบายพุทธพจน์ของพระมหากัจจายณะ ตีความตามหลักเทศนาหาระ ดังนี้ 1) อารมณฺ์ทางอายตนะ 6 จัดเป็นอัสสาหะ ธรรมที่น่ายินดี 2) ความยินดี ยึดมั่นอารมณฺ์ทางอายตนะ 6 จัดเป็นอาทินวะ ธรรมที่เป็นโทษ 3) ความรู้ตามเป็นจริงในอายตนะ 6 จัดเป็นนิสสรณะ ธรรมเป็นเหตุหรือภาวะพ้นทุกข์ 4) ความไม่ถูกครอบงำด้วยปัญจสัณฺญา จัดเป็นผละ ธรรมที่เป็นผล 5) การกำหนดรู้อายตนะตามเป็นจริง จัดเป็นอุบายะ ธรรมเป็นอุบายวิธี และ 6) บุคคลพึงไม่ยินดี ไม่ยึดถือในอารมณฺ์ทางอายตนะ 6 จัดเป็นอาณัตติ ธรรมที่เป็นการชักชวนแนะนำให้ปฏิบัติ

คำสำคัญ: การตีความพุทธพจน์, มรฺุปีณทิกสูตร, หลักเทศนาหาระ

Abstract

Interpretation on The Semantics of Buddha Words in Mathupīṇḍhika Sutta along with Desanāhāra has aims to study its processes and case study. The results were found that it is the characteristics to explain it by providing the groups of Dhamma. There are 1) Assāda is the pleased Dhamma, 2) Ādīnava is

the fearful penalty, 3) Nissaraṇa is the cause of overcoming the suffer, 4) Phala is the fruits or usages, 5) Upāya is the ways to cessation or extinction of suffer, and 6) Āṇatti is the rules supporting for group of Dhamma to practice in daily life. It is said by Mahakaccana who was perfectly the best on expression and made it clear. It was written in Nettipakaraṇa. The semantics from Buddhaddhamma were interpreted along avirh Desanāhāra by Mahākaccāyana as follows : 1) Feelings on the six organs of body are the pleasant phenomena. 2) The pleasant in the emotions coming from the six organs of body is attached, so it is the spoiled penalty. 3) The knowledge or recognition truly on the six organs of body, so it is resolution as the causes of suffer extinction. 4) The person's mind is not taken over by Papañcasaṅkā, so it is the peaceful fruits. 5) The procedure of recognition is the process leading to the end of suffer and 6) A person is not pleased and not grab the emotion, otherwise, his discipline controls his mind, it is Ānatti.

Keywords: Interpretation, The Semantic of Buddha Words, Mathupīṇḍhika Sutta, Desanāhāra

บทนำ

การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์โลก ย่อมต้องมีปฏิสัมพันธ์ติดต่อสื่อสารกันเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งในการอยู่ร่วมกัน ด้วยเหตุที่มนุษย์ต้องติดต่อสื่อสารกัน มนุษย์จึงคิดประดิษฐ์ภาษาขึ้นมาเพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสาร ภาษาจึงเป็นสื่อกลางที่มนุษย์กำหนดขึ้น ภายใต้การรับรู้และเข้าใจร่วมกัน ในชาติพันธุ์ของตน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารกัน

พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นท่ามกลางหมู่มวลมนุษยโลก นับแต่พระองค์ทรงสละราชวงศ์ที่เคยเสวยสุข ออกบวชตามพระประสงค์เพื่อแสวงหาทางหลุดพ้นจากความทุกข์ กระทั่งพบหนทางเปลื้องทุกข์สมดังพระประสงค์ เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ ค้นพบทางออกจากความทุกข์แล้ว ก็ปรารถนาจะเผยแผ่วิธีการหรือทางที่นำหมู่มวลสัตว์โลกออกจากความทุกข์ด้วย จึงตัดสินใจพระทัยออกเผยแผ่ชี้ทางออกเสียจากความทุกข์ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบนั้น

การเผยแผ่ความจริงอันประเสริฐที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบแก่หมู่มวลมนุษยโลกผู้ตกจมอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ จำเป็นอย่างยิ่งที่พระพุทธองค์จักต้องใช้ภาษาที่มนุษย์ใช้สื่อสารกันอยู่ ทั้งนี้ก็เพื่อความเข้าใจตรงกันระหว่างพระพุทธองค์กับผู้ฟังพระ

ธรรมเทศนา ที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่า ภาษา ถูกลำนำมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์

ในเมื่อภาษาถูกนำมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ การแสดงพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์แก่บุคคลต่างๆ ในสถานที่ต่างๆ บางครั้งผู้ได้สดับพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์แล้ว เกิดความสงสัย หรือด้วยความไม่เข้าใจในพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัส เป็นเหตุให้ผู้ฟังเหล่านั้นเข้าไปหาพระสาวกรูปต่างๆ เพื่อสอบถามทำความเข้าใจพุทธพจน์เรื่องนั้นๆ เพื่อคลายความสงสัยของตน เหตุการณ์ดังที่กล่าวมานี้ นับได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของการตีความพุทธพจน์ หรือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยพระอรหันต์สาวกทำหน้าที่ในการตีความ อธิบายขยายความพุทธพจน์ ให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจในธรรมยิ่งขึ้นไป

พระสงฆ์สาวกครั้งสมัยพุทธกาล ที่มีบทบาทโดดเด่นเกี่ยวกับเรื่องการตีความพุทธพจน์มีมากมายหลายรูป ในบทความเรื่องนี้มุ่งกล่าวถึงเฉพาะแนวทางการตีความของ พระมหากัจจายนะ ผู้ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า ดังพุทธพจน์ที่ว่า “มหากัจจายนะ เลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้อธิบายความหมายแห่งธรรมที่กล่าวไว้โดยย่อได้พิสดาร” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 20/197/26) ท่านจึงเป็นพระอรหันต์สาวกรูปหนึ่ง ที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญเชิดชูไว้ในฐานะสาวกผู้เป็นต้นแบบแห่งความตีความหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ด้วยเหตุที่ท่านมีผลงานการตีความปรากฏเป็นที่ประจักษ์ให้พุทธอนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเป็นแนวทางในการตีความหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ดังมีปรากฏในพระสูตรต่างๆ อย่างเช่น โลหิจจสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/132/160) หาลิททกานิสสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/130/157) กาลีสสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 24/26/57) และพระสูตรที่ผู้เขียนสนใจศึกษาเป็นพิเศษในการเขียนบทความนี้ คือ มรุตปิณฑิกสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 12/199/209) นอกจากนั้นท่านยังได้แต่งคัมภีร์สำคัญเกี่ยวกับการอธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก ซึ่งพระสงฆ์สาวกยุคหลังได้ใช้ศึกษาเป็นแนวทางในการตีความหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ “เนตติปริณ” และ “เปฏโฏปเทศ” คัมภีร์ทั้งสองเล่มนี้ “ถือว่าเป็นหลักการหรือแนวทางสำหรับตีความพระไตรปิฎก... เป็นคู่มือการตีความที่สลับซับซ้อนและใช้เทคนิคขั้นสูง” (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, 2558)

จากความเป็นมาและความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น เป็นแรงจูงใจให้ผู้เขียนสนใจศึกษาการตีความพุทธพจน์ตามหลักเทสนาหาระ ซึ่งเป็นหลักการตีความพุทธพจน์รูปแบบหนึ่ง หรือวิธีหนึ่งในคัมภีร์เนตติปริณ (เนตติปริณ แปลว่า คัมภีร์แนะแนว คัมภีร์นำไปสู่การบรรลุธรรม หมายความว่า เป็นตำราที่วาดด้วยแนวทางนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจพระพุทธพจน์ และเป็นตำราที่วาดด้วยหลักหรือวิธีการนำไปสู่การบรรลุสู่ธรรม) (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550)

26 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2561)

เพื่อเป็นการทราบถึงประวัติความเป็นมาของคัมภีร์เนตติปกรณ์ โดยสังเขป พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า พระมหากัจจายนะ “ท่านเป็นผู้แตกฉานในพระไตรปิฎก มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความห่วงใยพระพุทธศาสนาว่าต่อไปในอนาคตผู้ที่จะเข้าใจพระบาลีพุทธพจน์ให้หมดจดแจ่มแจ้งและแทงตลอดได้เหมือนปัจจุบันคงหาได้ยาก จึงปรารถนาจะฝากผลงานเพื่อธำรงรักษาพระพุทธธรรมให้ยั่งยืนโดยการรจนาหนังสือ.... ให้ชื่อว่า “เนตติ” แล้วนำถวายสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพิจารณา สมเด็จพระบรมศาสดาทรงอนุโมทนา” (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550) ด้วยเหตุนี้ คัมภีร์เนตติปกรณ์ เป็นคู่มือการตีความพระพุทพจน์ที่เก่าที่สุด ซึ่งรจนาโดยพระอรหันต์พันยุคของพระพุทธเจ้า และเป็นต้นแบบของการตีความพระพุทพจน์ในยุคสมัยต่อมา (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550)

เพื่อให้เกิดความเข้าใจกระจ่างชัดเกี่ยวกับการตีความพุทพจน์ตามหลักเทศนาหาระ ผู้เขียนจึงศึกษาการตีความพุทพจน์ตามหลักดังกล่าว ผ่านผลงานการตีความพุทพจน์ของพระมหากัจจายนะ ในมรณนิพนธ์สูตร เป็นกรณีตัวอย่าง สาเหตุที่สนใจศึกษาตามวิธีการดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็เพื่อให้ได้เห็นถึงวิธีการนำเอาหลักการตีความ (หลักเทศนาหาระ) ไปใช้ โดยศึกษาผ่านผลงานการตีความของผู้กำหนดหลักการนั้น (เทศนาหาระ) ผู้เขียนหวังว่าการศึกษาวีธีนี้ ทำให้เราเข้าใจถึงวิธีการนำเอาหลักการไปใช้ได้ถูกต้องตามความประสงค์ของผู้กำหนดหลักการนั้น ซึ่งมีรายละเอียดในการศึกษาตามลำดับ ดังต่อไปนี้

เทศนาหาระ : หลักการตีความพุทพจน์ 6 แนวทาง

เทศนาหาระ เป็นหลักการตีความพุทพจน์ที่ยกขึ้นกล่าวเป็นลำดับที่หนึ่ง ในคัมภีร์เนตติปกรณ์ คำว่า หาระ หมายถึง แนวทาง (พระมหากัจจายนะ, 2550) ดังนั้น เทศนาหาระ อาจแปลเอาความหมายได้ว่า คือ แนวทางในการเข้าถึงเนื้อความเทศนาของพระพุทธเจ้า หรือเป็นแนวทางในการศึกษาทำความเข้าใจพุทพจน์ ดังที่ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) แสดงทัศนะว่า เทศนาหาระ คือ หลักการหรือวิธีการอธิบายขยายความเทศนาหรือพระพุทพจน์ เพื่อกำจัดความไม่รู้ ความสงสัย ความเข้าใจผิด (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550) พระคันธสารภิกขุ กล่าวว่า เนตติปกรณ์เริ่มต้นแนะนำให้ผู้ศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าต้องพยายามวิเคราะห์หาสาระสำคัญ 6 ประการ ที่ปรากฏในทุกคำสอนของพระองค์ เพื่อจับใจความคำสอนนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง ประเด็นสาระทั้ง 6 ที่ควรพิจารณา คือ (พระมหากัจจายนะ, 2550)

1. อัสสาทะ ความยินดีพอใจ หรือความหลงติดซึ่งเป็นเหตุให้ยินดีพอใจ
2. โทษะ โทษของอัสสาทะ คือ ทุกข์ทั้งหมด
3. นิสสรณะ เหตุแห่งการออกจากทุกข์ หรือความดับทุกข์

4. จุดม่งหมาย ผลจากการแสดงธรรมที่เกิดขึ้นแก่ผู้ฟังธรรม
5. อุบายวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความดับทุกข์
6. การชักชวน การแนะนำให้ละเว้นความชั่วและกระทำความดี

การศึกษาพระสูตรตามแนวทางนี้จะอำนวยความสะดวกให้เข้าใจพระพุทธพจน์ได้ดีทั้งในเชิงปริยัติและปฏิบัติ โดยยังสามารถจำแนกพระพุทธพจน์นี้ตามหลักแห่งอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหัวใจของคำสอนในพระพุทธศาสนา ดังนี้ (พระมหาจักรกฤษณ์, 2550)

1. อัสสาทะ คือ สมุทยสัง
2. โทษและจุดม่งหมาย คือ ทุกขสัง
3. นิสสรณะที่เป็นความดับทุกข์ คือ นิโรธสัง
4. นิสสรณะที่เป็นเหตุแห่งการออกจากทุกข์ อุบาย และการชักชวน คือ มรรค

สัง

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่อง เทศนาหาระ ว่าแยกประเภทได้ 6 อย่างประกอบด้วยอัสสาทะ 1 อาทีนวะ 1 นิสสรณะ 1 ผละ 1 อุบายะ 1 อาณัตติ 1 หลัก 6 ประการนี้ มีรายละเอียดเนื้อหา ดังนี้ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550)

1. อัสสาทะ คือ ภาวะที่น่ายินดี ความยินดี ความพอใจ ข้อดี ด้านดี คุณลักษณะ ส่วนที่เป็นคุณ และภาวะที่ทำให้เกิดความยินดี ซึ่งได้แก่ โสมนัส อภิภูมิมรรค ตัณหา และวิปัสสนา

2. อาทีนวะ คือ โทษ ส่วนที่เป็นโทษ ข้อเสีย ด้านที่เสีย สิ่งที่ไม่น่ายินดีไม่น่าพอใจ ได้แก่ ทุกข์ โทมนัส อนิภูมิมรรค ซึ่งตรงกันข้ามกับอัสสาทะ

3. นิสสรณะ คือ ธรรมเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ หรือธรรมที่หลุดออกจากอาทีนวะ รวมทั้งอัสสาทะได้แล้ว ได้แก่ อริยมรรค และนิพพาน

4. ผละ คือ ผล อาณิสส ประโยชน์ที่ได้รับ ซึ่งเป็นจุดม่งหมาย หรือวัตถุประสงค์แห่งการฟังธรรมและการปฏิบัติตามธรรมที่ได้ฟังมาแล้ว ทั้งผลที่พึงได้ในชาติปัจจุบันและในภพชาติต่อไป ซึ่งได้แก่ปัญญา มนุษย์สมบัติ และสวรรค์สมบัติ

5. อุบายะ คือ อุบาย วิธี แนวปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงนิสสรณะหรือผละ ได้แก่ ปุพพภาคปฏิบัติ ขอบปฏิบัติเบื้องต้น อันเป็นบรรทัดฐานแห่งอริยมรรคและนิพพาน คือ การรักษาศีล การอบรมจิต การเจริญปัญญา

6. อาณัตติ คือ การแนะนำ การชักชวน การชี้แนะ การโน้มน้าวใจให้คล้อยตาม รวมไปถึงการสั่งบังคับ การตักเตือน การให้สติสำนึก โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อให้ยินดีพอใจที่จะน้อมนำคำสอนไปปฏิบัติให้เกิดนิสสรณะหรือผละ กล่าวคือ เพื่อให้ได้รับประโยชน์และความสุขอันเป็นผลแห่งการปฏิบัติตาม

28 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2561)

จากหลักการและความหมายของ เทสนาหาระ ดังที่ได้ยกมากล่าวแล้วนั้น ชี้ให้เราเห็นว่า เทสนาหาระ เป็นหลักการตีความที่ประกอบอยู่ด้วยวิธีคิดแบบ “วิภาษวาท คือ การคิดแบบ แยกแยะ จำแนก แจกแจง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) หรือการคิดแบบ วิเคราะห์ ในที่นี้หมายความว่า เทสนาหาระ เป็นหลักการตีความพระพุทธรูป โดยวิธีการ จำแนกแยะและสาระสำคัญของหลักธรรมออกเป็น 6 ประเภท การตีความตามแนวทางนี้ มี จุดมุ่งหมายก็เพื่อทำความเข้าใจให้เกิดความกระจ่างแจ้งในเนื้อธรรมนั้นๆ

การจำแนกหลักธรรมออกเป็น 6 ประเภท ตามหลักเทสนาหาระ สามารถอธิบายได้ ดังนี้

1. อัสสาทะ คือ ธรรมประเภทที่แสดงถึงสถานะที่น่ายินดี น่าพอใจ ยกตัวอย่าง ดังที่ พระผู้มีพระภาคตรัสแก่พราหมณ์ผู้เป็นชวานา ณ กรุงสาวัตถี ความว่า “ถ้ากาม (กาม ในที่นี้ หมายถึง วัตถุกาม) นั้นสำเร็จด้วยดีแก่สัตว์นั้น ผู้อยากได้กามอยู่ สัตว์นั้นได้กามตามที่ต้องการ แล้ว ย่อมเป็นผู้มีใจแน่แท้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/773/687) วัตถุกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ที่น่าพอใจ... และวัตถุที่น่ายินดีอย่างใดอย่างหนึ่ง (เหล่านี้) ชื่อว่าวัตถุกาม (พระไตรปิฎกภาษาไทย 29/2/1) จากพระพุทธรูปฉบับนี้ ชี้ให้เห็นว่า วัตถุกาม เป็นธรรม ประเภท อัสสาทะ กล่าวคือ วัตถุกาม เป็นธรรมที่น่ายินดี น่าพอใจ

2. อาทีนวะ คือ ธรรมประเภทที่แสดงภาวะที่เป็นโทษ ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ ตรงข้าม กับ อัสสาทะ ตัวอย่าง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ถ้าเมื่อสัตว์นั้นอยากได้กามอยู่ เกิดความพอใจ แล้ว กามเหล่านั้นเสื่อมไป สัตว์นั้นย่อมเจ็บปวด เหมือนถูกลูกศรแทง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/774/687) กามเป็นสิ่งที่น่าพอใจก็จริงอยู่ แต่เมื่อถึงคราวเสื่อมไป ไม่เป็นไปตามความปรารถนาของตน ผู้นั้นก็ย่อมต้องประสบความไม่พอใจ (ทุกข์) จากพุทธรูปฉบับนี้ ชี้ให้เห็นว่า ความเสื่อมจากกามที่ตนพอใจ เป็นภาวะที่เป็นโทษ

3. นิสสรณะ คือ ธรรมประเภทที่เป็นเหตุแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์ หรือธรรมที่เป็นสถานะหลุดพ้นออกจากทุกข์ได้แล้ว ตัวอย่าง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใดละกามได้ เหมือนคนเดินเลี้ยวหัว ผู้นั้นมีสติ ล่วงพ้นตัณหาที่ชื่อว่า วิสัฏฐิกา (หมายถึง ตัณหาที่ซ่านไปใน อารมณ์ต่างๆ) นี้ในโลก” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/775/687) จากพุทธรูปฉบับนี้ ชี้ให้เห็นว่า การมีสติ ละเว้นกามเสียได้ เป็นเหตุแห่งการออกเสียจากกาม และยังแสดงถึงภาวะสืบเนื่องกัน คือความล่วงพ้นตัณหา

4. ผละ คือ ธรรมประเภทที่แสดงผล หรือประโยชน์ที่พึงได้รับจากการศึกษาและปฏิบัติ ตามพระสัทธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงถึง “ปฏิเวธสัทธรรม คือ ผลที่พึงบรรลุ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2554) ตัวอย่าง เช่น “ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้ นี่เป็นอานิสงส์ในธรรมที่บุคคลประพฤติดี

แล้ว ผู้มีปกติประพฤติธรรมย่อมไม่ไปสู่ทุกข์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 27/385/537) พุทธพจน์บทนี้ ชี้ให้เห็นว่าผู้ประพฤติตามธรรม ย่อมได้รับผล คือ ความสุข และย่อมไม่ไปเกิดในทุกข์ภูมิ

5. อุปายะ คือ ธรรมที่แสดงอุบายวิธีที่เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ เช่น “เมื่อใด อริยสาวกพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง... สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์... ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้น ย่อมหน่ายในทุกข์ นั้นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/277-279/118) พุทธพจน์บทนี้ ชี้ให้เห็นว่าการพิจารณาให้เห็นด้วยปัญญาว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา เป็นอุบายให้เกิดความเบื่อหน่ายในทุกข์ อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์

6. อาณัตติ คือ ธรรมที่แสดงเพื่อแนะนำ ชักชวน ให้ปฏิบัติตามครรลองคลองธรรม ตัวอย่างเช่น “บัณฑิตในโลกนี้ เมื่อยังมีความบากบั่นอยู่ ควรละเว้นบาปทุกอย่าง เหมือนคนตาดีละเว้นทางชรุชระ ฉะนั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/43/259) พุทธพจน์บทนี้ แสดงถึงการชักชวนให้ละเว้นจากบาปทุกอย่าง

สรุป การจำแนกธรรมตามหลักเทศนาหาระ เป็นการจำแนกธรรมออกเป็น 6 ประการ ประกอบด้วย 1) ธรรมที่แสดงถึงสภาวะที่น่ายินดี น่าพอใจ 2) ธรรมที่แสดงสภาวะที่เป็นโทษ ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ 3) ธรรมที่แสดงเหตุหรือภาวะพ้นทุกข์ 4) ธรรมที่แสดงผลหรือประโยชน์ 5) ธรรมที่แสดงอุบายวิธีเพื่อความดับทุกข์ และ 6) ธรรมที่แสดงเพื่อแนะนำ ชักชวนให้ปฏิบัติตามธรรม

สรุปได้ใจความว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ได้แสดงหัวข้อธรรมสั้นๆ แก่หมู่ภิกษุ ความว่า “ภิกษุ แ่ต่างๆ แห่งปัญจสัณญา (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 1/201/401) ย่อมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าสิ่งที่บุคคลจะพึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ ไม่มีเพราะเหตุนั้น ข้อนี้เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย ฯลฯ บาปอกุศลธรรมเหล่านี้ย่อมดับไปโดยไม่เหลือ ในเพราะเหตุนั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 12/201/210) ตรัสแล้วพระพุทธองค์เสด็จเข้ากุฏิ ภิกษุเหล่านั้นเกิดความสงสัยในหัวข้อธรรมดังที่กล่าวมา จึงตดสนใจชักชวนกันไปหาพระมหากัจจายนะเพื่อให้อธิบายเรื่องนี้

ท่านมหากัจจายนะจึงกล่าวว่า ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้นพวกท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี ผมจะกล่าว ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระมหากัจจายนะจึงกล่าวว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงอุเทศไว้โดยย่อว่า ดูก่อนภิกษุ ส่วนแห่งสัณญาเครื่องเนิ่นช้า ย่อมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าการที่บุคคลจะเพลิดเพลน ยึดถือ กล้ากลืน ไม่มีในเหตุเหล่านั้นแล อันนี้เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งภิกขานุสัย เป็นที่สุดแห่งทิฏฐานุสัย เป็นที่สุดแห่งวิจิกิจฉานุสัย เป็นที่สุดแห่งมานานุสัย เป็นที่สุดแห่งภวราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งอวิชชานุสัย เป็นที่สุดแห่งการจับท่อนไม้ การจับศาสตรา การทะเลาะ การถือผิด การโต้เถียง การด่าว่า

30 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2561)

การส่อเสียดยุยง และการกล่าวเท็จ อุกุศลธรรมอันลามกเหล่านี้ ย่อมดับไปโดยไม่เหลือ ใน
เพราะเหตุนั้น แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะเข้าที่ประทับเสีย ดูก่อน
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผมรู้ถึงเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่
ทรงชี้แจงเนื้อความไว้โดยพิสดารนี้ ได้อย่างนี้

1. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยตาและรูป เพราะประชุมธรรม
3 ประการ จึงเกิดผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา บุคคลเสวยเวทนาอันใด ก็จำ
เวทนาอันนั้น บุคคลจำเวทนาอันใด ก็ตรัสถึงเวทนาอันนั้น บุคคลตรัสถึงเวทนาอันใด ก็เน้นซ้ำ
อยู่ที่เวทนาอันนั้น บุคคลเน้นซ้ำอยู่ที่เวทนาอันใด ส่วนแห่งสัญญาเครื่องเน้นซ้ำ ก็ครอบงำบุรุษ
เพราะเน้นซ้ำอยู่ที่เวทนานั้นเป็นเหตุ ในรูปทั้งหลายที่พึงจะรู้ด้วยตา เป็นอดีตก็ดีเป็นอนาคตก็ดี
เป็นปัจจุบันก็ดี

2. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย โสทวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยหูและเสียง...

3. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ฆานวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยจมูกและกลิ่น...

4. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ชิวหาวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยลิ้นและรส...

5. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย กายวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพะ...

6. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มโนวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยใจและธรรมารมณํ เพราะ
ประชุมธรรม 3 ประการ จึงเกิดผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงเกิดเวทนา บุคคลเสวยเวทนา
อันใด ก็จำเวทนาอันนั้น บุคคลจำเวทนาอันใด ก็ตรัสถึงเวทนาอันนั้น บุคคลตรัสถึงเวทนาอันใด
ก็เน้นซ้ำอยู่ที่เวทนาอันนั้น บุคคลเน้นซ้ำอยู่ที่เวทนาอันใด ส่วนแห่งสัญญาเครื่องเน้นซ้ำ ก็
ครอบงำบุรุษ เพราะเน้นซ้ำอยู่ที่เวทนานั้นเป็นเหตุ ในธรรมารมณทั้งหลายที่พึงจะรู้ได้ด้วยใจ
เป็นอดีตก็ดี เป็นอนาคตก็ดี เป็นปัจจุบันก็ดี

อรรถกถาไขเนื้อความได้สาระว่า “ในบทว่า ปปญจสณาสชา นั้น ได้แก่ส่วน บทว่า
ปปจสณา ได้แก่ สัญญาอันประกอบด้วยเครื่องเน้นซ้ำ คือ ตัณหา มานะ และทิฐิ อนึ่งเครื่อง
เน้นซ้ำนั้นเทียว ตรัสด้วยชื่อว่า สัญญา เพราะฉะนั้น ในบทนี้จึงมีอธิบายอย่างนี้ว่าส่วนแห่ง
เครื่องเน้นซ้ำ” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 18/208-209)

พระมหากัจจายนะ : การตีความหัวข้อธรรมในมรุตปิณฑิกสูตร

การศึกษาแนวทางการตีความพระพุทธานุญาตตามหลักเทสนาหาระ ในที่นี้ผู้เขียนมุ่ง
ศึกษาผ่านผลงานการตีความพระพุทธานุญาตของพระมหากัจจายนะ พระเถระผู้แสดงหลักเทสนา
หาระไว้ในคัมภีร์เนตติปกรณ์ โดยศึกษาจากพระสูตรที่พระมหากัจจายนะกล่าวอธิบายพระพุท
ธานุญาต ดังมีเนื้อความปรากฏใน “มรุตปิณฑิกสูตร” จับเอาใจความสำคัญได้ว่า

พระมหากัจจายนะ ได้แสดงอธิบายหัวข้อธรรมที่ยกมาข้างต้นนั้น ให้ภิกษุฟัง ดังมีเนื้อความว่า “จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุ และรูปารมณฺ์ ความประจวบกันแห่งธรรมทั้ง 3 เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิด บุคคลเสวยอารมณ์ใด ย่อมหมายรู้ อารมณ์นั้น บุคคลหมายรู้อารมณ์โดยอ้อมตริกอารมณ์นั้น บุคคลตริก อารมณ์โดยอ้อมคิดปรุงแต่ง อารมณ์นั้น บุคคลคิดปรุงแต่งอารมณ์ใด เพราะความคิดปรุงแต่งอารมณ์นั้นเป็นเหตุ แ่งต่างๆ แห่งปัญจสัญญา ย่อมครอบงำบุรุษ ในรูปทั้งหลายที่จะพึงรู้แจ้งทางตาทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 12/204/213) ส่วน โสทวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน และมโนวิญญาน อธิบายอย่างเดียวกันนี้

เนื้อความการอธิบายหัวข้อธรรมของพระมหากัจจายนะ ดังที่กล่าวมานั้น หากใช้วิธีการตีความพระพุทธานุญาตตามหลักเทศนาหาระ กล่าวได้ว่าพระมหากัจจายนะ แสดงอธิบายถึงธรรมประเภท อาทินวะ คือ ธรรมที่แสดงภาวะที่เป็นโทษ ในที่นี้มุ่งเอาใจความสำคัญว่าธรรมที่เป็นโทษ คือ ความคิดปรุงแต่งอารมณ์ที่เกิดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นเหตุให้บุคคลถูกครอบงำด้วยสัญญาที่ประกอบด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ (ปัญจสัญญา) เมื่อถูกครอบงำเช่นนี้ ส่งผลให้การบรรลุธรรมเนิ่นช้า หรือกล่าวสรุปได้ว่า ปัญจสัญญา (สัญญานอันประกอบด้วยกิเลสเป็นเหตุเนิ่นช้า) คือ ธรรมที่เป็นโทษ ความคิดปรุงแต่งอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นเหตุให้เกิดธรรมที่เป็นโทษนั้น

ในหัวข้อธรรมเดียวกันนี้ พระมหากัจจายนะ ยังได้กล่าวอธิบายถึงธรรมประเภท นิสสธณะ คือ ธรรมที่แสดงเหตุหรือภาวะพ้นทุกข์ ดังมีเนื้อความว่า “เมื่อไม่มีจักขุ ไม่มีรูปารมณฺ์ ไม่มีจักขุวิญญาณ เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติผัสสะ เมื่อไม่มีการบัญญัติผัสสะ เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติเวทนา เมื่อไม่มีการบัญญัติเวทนา เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติสัญญา เมื่อไม่มีการบัญญัติสัญญา เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติวิตก เมื่อไม่มีการบัญญัติวิตก เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติการครอบงำโดยแ่งต่างๆ แห่งปัญจสัญญา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 12/204/214-215) ธรรมที่แสดงเหตุหรือภาวะพ้นทุกข์ ในเนื้อความตอนนี้ คือ ภาวะที่ไม่มีจักขุ ไม่มีรูปารมณฺ์ และไม่มีจักขุวิญญาณ เมื่อธรรม 3 อย่างนี้ไม่มี ส่งผลให้ผัสสะ เวทนา สัญญา วิตก ก็ย่อมไม่มีตามไปด้วย เมื่อกระบวนธรรมเหล่านี้ไม่เกิดขึ้น ปัญจสัญญา ธรรมที่ทำให้เกิดทุกข์ก็ย่อมไม่เกิดขึ้น หรือไม่ถูกครอบงำด้วยแ่งต่างๆ แห่งปัญจสัญญา

มีประเด็นที่ชวนสงสัยควรแก่การทำความเข้าใจ คือ คำว่า “ไม่มีจักขุ” หรือกล่าวด้วยสำนวนที่เข้าใจง่าย ๆ คือ “ไม่มีตา” เป็นข้อความที่ตีความได้หลายแง่มุม เช่น อาจตีความว่าตาบอด ก็เป็นไปได้ แต่ในที่นี้ผู้เขียนเห็นว่าข้อความตอนนี้ได้มุ่งหมายถึงตาบอด เป็นแน่ แต่หมายเอาความว่า เป็นภาวะที่แสดงถึงความไม่ยึดถือในความมีของจักขุ หรือมีโดยไม่ต้องยึดถือว่ามีถึงแม้ไม่ยึดถือว่ามีจักขุ แต่ระบบประสาทการมองเห็นก็ยังคงทำงานได้ตามปกติ แยกให้ประเด็น

32 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2561)

สำคัญในเรื่องนี้ คือ ประเด็นแรก เพราะความไม่ยึดถือว่ามีจักขุ จึงกล่าวว่า ไม่มีจักขุ ส่วนนี้เป็นเรื่องการทำงานของจิต ในประเด็นที่สอง ส่วนการมองเห็น เป็นเรื่องการทำงานของกายก็ยังคงมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ตามปกติ จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นความไม่มีในความเป็นจริง ไม่มีจักขุในลักษณะที่กล่าวมานี้ เป็นเหตุให้ไม่ถูกรอบำด้วยปัญจสัญญา ซึ่งเป็นเหตุหรือภาวะพ้นทุกข์

เพื่อให้เกิดความเข้าใจ คำว่า ไม่มีจักขุ ยิ่งขึ้น จึงยกเอาพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบคำถามมาร ในกัถสกสูตร มีเนื้อความดังนี้ “มารกราบทูลว่า ข้าแต่พระสมณะ จักขุ (ตา) เป็นของเรา รูปเป็นของเรา อายตนะ คือ วิญญาณอันเกิดจากจักขุสัมผัส (ความกระทบทางตา) เป็นของเรา ท่านจะหนีเราไปไหนพ้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มารผู้มีบาป จักขุเป็นของท่าน รูปเป็นของท่าน อายตนะคือ วิญญาณอันเกิดจากจักขุสัมผัสเป็นของท่านโดยแท้ แต่ในทีใดไม่มีจักขุ ไม่มีรูป ไม่มีอายตนะ คือวิญญาณอันเกิดจากจักขุสัมผัส ที่นั่นมิใช่ทางดำเนินของท่าน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 15/155/197) เห็นได้ว่าภาวะที่ไม่มีจักขุ เป็นภาวะที่พ้นจากการถูกรอบำ ในที่นี้หมายความว่า คือ ภาวะหลุดพ้นจากทุกข์ ดังที่พระอุทายี กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “น้องหญิง เมื่อมีจักขุ พระอรหันต์ทั้งหลายจึงบัญญัติสุขและทุกข์ เมื่อไม่มีจักขุ พระอรหันต์ทั้งหลายก็ไม่บัญญัติสุขและทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/133/167)

ในวัตถุนานัตตญาณนิเทศ แสดงถึงแนวทางการปฏิบัติกำหนดรู้ความจริงของจักขุ ดังมีเนื้อความว่า “กำหนดว่า จักขุเกิดเพราะอวิชชา... กำหนดว่า จักขุไม่มีแล้วเกิดมี มีแล้วจักไม่มี” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 31/66/110) จากเนื้อความตอนนี้เห็นได้ว่าพระพุทธองค์แนะนำให้ปฏิบัติโดยการกำหนดว่า จักขุมีแล้วจักไม่มี “เมื่อจักขุไม่มี สุขและทุกข์ในภายใน ย่อมไม่เกิดขึ้น เพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/236/234)

จากเนื้อความที่พระมหากัจจายนะได้อธิบายพระพุทธพจน์หัวข้อธรรมสั้นๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ข้อความตอนหนึ่งที่พระพุทธองค์ ตรัสว่า “ถ้าสิ่งที่บุคคลจะพึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ ไม่มีเพราะเหตุนั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/236/234) มีเนื้อความตอนหนึ่งที่พึงสังเกต คือ คำว่า “สิ่งที่” ผู้เขียนเห็นว่าพระมหากัจจายนะ อธิบาย คำว่า “สิ่งที่” ท่านมุ่งหมายถึงอารมณ์ที่ปรากฏทางตา (รูปารมณ์) หู (สัทธารมณ์) จมูก (คันธารมณ์) ลิ้น (รสธารมณ์) กาย (โผฏฐัพพารมณ์) และอารมณ์ที่ปรากฏทางใจ (ธัมมารมณ์) พระมหากัจจายนะยังได้กล่าวอธิบายต่อไปอีกว่าเพราะความคิดปรุงแต่งในอารมณ์ต่างๆ ทั้ง 6 อย่างนั้น เป็นเหตุให้บุคคลถูกรอบำด้วยแ่งต่างๆ แ่งปัญจสัญญา

สรุปการตีความหัวข้อธรรมในมรุตปิณฑิกสูตร ของพระมหากัจจายนะ แสดงถึงการจำแนกหลักธรรมตามหลักเทศนาหาระ โดยตรง 2 ประการ คือ 1) อาทีนวะ ธรรมที่แสดงสภาวะที่เป็นโทษ ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ และ 2) นิสสรณะ ธรรมที่แสดงเหตุหรือภาวะพ้นทุกข์ ดังที่ได้กล่าวรายละเอียดมาแล้วนั้น แต่อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่าแฝงอยู่ด้วยหลักเทศนาหาระ

ข้ออื่นๆ หรือเป็นการกล่าวถึงเทศนาหาระข้ออื่นๆ โดยอ้อม กล่าวคือ แสดงถึงธรรมประเภท อุปายะ คือ ธรรมที่แสดงอุบายวิธีที่เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ แฝงอยู่ในเนื้อความตอนที่กล่าวถึงนิสสรณะ ว่า “เมื่อไม่มีจักขุ... เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติการครอบงำโดยแ่งต่างๆ แ่งปัญจสัญญา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/236/234) จากเนื้อความตอนนี้เป็น การแสดงถึงอุบายวิธี (อุปายะ) โดยอ้อม คือ การกำหนดในความไม่มีของจักขุ

จากเนื้อความตอนเดียวกันนี้ คือ “เมื่อไม่มีจักขุ... เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติการครอบงำโดยแ่งต่างๆ แ่งปัญจสัญญา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/236/234) เป็นการแสดงถึงเทศนาหาระข้อ ผละ ธรรมประเภทที่แสดงผล หรือประโยชน์ที่พึงได้รับการศึกษาและปฏิบัติตามพระสัทธรรม กล่าวคือ เมื่อไม่มียึดถือในความมีของจักขุ ผลที่พึงได้รับ คือ ความไม่ถูกครอบงำโดยแ่งต่างๆ แ่งปัญจสัญญา และยังเป็น การแสดงถึงเทศนาหาระข้อ อาณัตติ ธรรมที่แสดงเพื่อแนะนำ ชักชวนให้ไม่ยึดถือในความมีของจักขุ

การตีความพุทธพจน์ในมรุตปิณฑิกสูตรตามหลักเทศนาหาระ

จากหัวข้อธรรมสั้นๆ ในมรุตปิณฑิกสูตร ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุ ความว่า “ภิกษุ แ่งต่างๆ แ่งปัญจสัญญา ย่อมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าสิ่งที่คุณจะพึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ ไม่มีเพราะเหตุนั้น ข้อนี้เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย ฯลฯ บาปอกุศลธรรมเหล่านี้ย่อมดับไปโดยไม่เหลือในเพราะเหตุนั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/236/234) จากพระพุทธพจน์ที่ตรัสหัวข้อธรรมสั้นๆ นี้ สามารถตีความจำแนกออกเป็นหลักธรรมประเภทต่างๆ ตามหลักเทศนาหาระ ได้ดังนี้

1. อัสสาทะ ธรรมประเภทที่แสดงถึงภาวะที่น่ายินดี น่าพอใจ ปรากฏอยู่ในเนื้อความตอนที่กล่าวว่า “สิ่งที่คุณจะพึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ” ในที่นี้มุ่งหมายเอาอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อารมณ์ทั้ง 6 นี้ คือ สิ่งที่คุณจะพึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ ดังนั้น ธรรมประเภทที่น่ายินดี น่าพอใจ (อัสสาทะ) คือ อารมณ์ทั้ง 6 นั้น ได้แก่ อารมณ์ที่ปรากฏทางตาเป็นธรรมที่น่ายินดี น่าพอใจ แต่ทั้งนี้ก็ต้องเป็นอารมณ์ที่ผ่านการปรุงแต่งเป็นเวทนาฝ่ายสุขเวทนา ถึงจะเป็นธรรมที่น่ายินดี น่าพอใจ

2. อาทีนวะ ธรรมประเภทที่แสดงภาวะที่เป็นโทษ ปรากฏอยู่ในเนื้อความตอนที่กล่าวว่า “แ่งต่างๆ แ่งปัญจสัญญา ย่อมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด” หมายถึง ความถูกครอบงำด้วยแ่งต่างๆ แ่งสัญญา อันประกอบด้วยกิเลสเป็นเหตุเนิ่นช้า พึงสังเกตข้อความตอนที่ว่า “ย่อมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด” คำว่า เหตุใด หากมองจากการอธิบายหัวข้อธรรมนี้ของพระมหากัจจายนะ ผู้เขียนเห็นว่ามุ่งหมายถึงกระบวนการเกิดขึ้นของอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นเหตุปัจจัยหรือตัวแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญจสัญญา ดังที่พระ

มหากัจจายนะ อธิบายว่า “ความคิดปรุงแต่งอารมณ์นั้นเป็นเหตุ แ่งต่างๆ แห่งปัญจสัญญา ย่อมครอบงำบุรุษ ในรูปทั้งหลายที่จะพึงรู้แจ้งทางตาทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน...” ดังนั้นปัญจสัญญา ที่เกิดจากความคิดปรุงแต่งในอารมณ์ทั้ง 6 นั้น เป็นธรรมแสดงภาวะที่เป็นโทษ ในข้อนี้อาจหมายรวมเอาอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ด้วย หากอารมณ์ทั้ง 6 อย่างนี้ ถูกปรุงแต่งให้เป็นเวทนาฝ่ายทุกขเวทนา อารมณ์นั้นๆ ก็ย่อมไม่เป็นที่ยินดี ไม่เป็นที่พอใจ แก่บุคคลนั้น

3. นิสสรณะ ธรรมที่แสดงเหตุหรือภาวะพ้นทุกข์ ปรากฏอยู่ในเนื้อความตอนแรกที่กล่าวว่า “บาปอกุศลธรรมเหล่านี้ย่อมดับไปโดยไม่เหลือในเพราะเหตุนี้” ข้อความตอนนี้กล่าวถึงธรรมที่แสดงเหตุแห่งการพ้นทุกข์ แฝงอยู่ในเนื้อความที่กล่าวว่า “ในเพราะเหตุนี้” จากข้อความตอนนี้ผู้เขียนมุ่งหมายเอาความไม่ยินดีในร้าย ความไม่ยึดถือในอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ว่าเป็นธรรมที่แสดงเหตุแห่งการพ้นทุกข์ กล่าวคือ ในเมื่อไม่ยินดีในร้าย ไม่ยึดถือในอารมณ์ทั้ง 6 อย่างนี้ ก็ย่อมไม่ถูกครอบงำด้วย ปัญจสัญญา สืบเนื่องจากที่กล่าวมานี้ ยังมีเนื้อความที่แสดงถึงธรรมที่เป็นภาวะพ้นทุกข์ จากข้อความตอนที่ว่า “บาปอกุศลธรรมเหล่านี้ย่อมดับไปโดยไม่เหลือ”

4. ผละ ธรรมที่แสดงผลหรือประโยชน์ ปรากฏอยู่ในเนื้อความตอนที่กล่าวว่า “ข้อนี้เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย” คำว่า ราคานุสัย หมายถึง กิเลสที่นอนเนื่องคือราคะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 12/89/83) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า ราคะ หมายถึง ความกำหนัด ความติดใจหรือความย้อมใจติดอยู่ ความคิดใคร่ในอารมณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) ดังนั้น ที่สุดแห่งราคานุสัย ในที่นี้อาจแปลเอาความหมายได้ว่า หมายถึง ความสิ้นไป หดไป แห่งความกำหนัด ติดใจอยู่ในอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากความไม่ยินดีในร้าย ความไม่ยึดถือในอารมณ์ทั้ง 6 นั้น มองในอีกแง่มุมหนึ่ง คำว่า ที่สุดแห่งราคานุสัย อาจกล่าวว่าเป็นนิสสรณะ คือ ธรรมที่แสดงภาวะพ้นทุกข์ด้วยก็อาจกล่าวได้ เนื่องด้วย นิสสรณะ นั้น จัดได้ว่าเป็น ผล จากการปฏิบัติตามพระสัทธรรมอยู่ในตัว

5. อุปายะ ธรรมที่แสดงอุบายวิธีเพื่อความดับทุกข์ แฝงอยู่ในเนื้อความตอนที่กล่าวว่า “ไม่มีเพราะเหตุนี้” ข้อความตอนนี้สัมพันธ์สืบเนื่องจากข้อความที่ว่า “ย่อมครอบงำบุรุษ เพราะเหตุใด” ซึ่งได้กล่าวอธิบาย คำว่า เหตุใด หมายถึง กระบวนการเกิดขึ้นของอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นเหตุให้เกิดปัญจสัญญา ดังนั้น ข้อความที่ว่า “ไม่มีเพราะเหตุนี้” คำว่า ไม่มี ผู้เขียนเห็นว่ามีมุ่งหมายถึงความไม่มีความยินดีในร้าย ความไม่มีความยึดถือในอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นอุบายวิธี (อุปายะ) ที่ทำให้ไม่ถูกครอบงำด้วยแ่ง ต่างๆ แห่งปัญจสัญญา หรือเป็นอุบายวิธีเพื่อนำไปสู่ความดับทุกข์

6. อาณัติ ธรรมที่แสดงเพื่อแนะนำชักชวนให้ปฏิบัติตามธรรม ถึงแม้ว่าในหัวข้อธรรมนี้ ไม่ได้กล่าวถึงการแนะนำชักชวนให้ปฏิบัติโดยตรง แต่ผู้ฟังก็อาจรู้ได้โดยนัยว่า เป็นการแนะนำชักชวนให้ไม่ยินดีในร้าย ไม่ยึดถือในอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

บทสรุป

การตีความพระพุทธรูปตามหลักเทศนาระ เป็นหลักการตีความที่มุ่งอธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยการจำแนกแยกแยะหลักธรรมออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่

- 1) ธรรมที่แสดงถึงสถานะที่น่ายินดี น่าพอใจ
- 2) ธรรมที่แสดงถึงสถานะที่เป็นโทษ ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ
- 3) ธรรมที่แสดงเหตุหรือภาวะพันทุกข์
- 4) ธรรมที่แสดงผลหรือประโยชน์
- 5) ธรรมที่แสดงอุบายวิธีเพื่อความดับทุกข์ และ
- 6) ธรรมที่แสดงเพื่อแนะนำ ชักชวนให้ปฏิบัติตามธรรม

การจำแนกแยกแยะหลักธรรมออกเป็นประเภทต่างๆ เช่นนี้ นับได้ว่าเป็นขั้นเริ่มต้นในการเข้าสู่กระบวนการการศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนและจุดมุ่งหมายของผู้สอน เพื่อนำไปสู่ขั้นการลงมือปฏิบัติ ได้อย่างถูกต้อง กล่าวคือ รู้ว่าควรวางท่าทีปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ (ธรรมประเภทต่างๆ) เช่นไร รู้ว่าปฏิบัติด้วยวิธีไหน และรู้ว่าปฏิบัติแล้วได้รับผลอย่างไร ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าหลักเทศนาระเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในแง่การศึกษาเชิงปริยัติและการปฏิบัติ รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำไปใช้เป็นกรอบทิศทางการอธิบายขยายความหลักธรรม ได้อย่างถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนเห็นว่าพระมหากัจจายนะได้สร้างเครื่องมือขึ้นสำคัญสำหรับใช้ในการตีความพระพุทธรูป กล่าวคือ หลักเทศนาระ มอบไว้เป็นมรดกให้พุทธอนุชนรุ่นหลังได้นำมาใช้เพื่อการศึกษาปฏิบัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). **การตีความพุทธศาสนสุภาษิต**. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียง.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2554). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 17.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

36 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2561)

พระมหากัจจายนะ. (2550). **เนตติปกรณ์**. แปลโดย พระคันธสาราภังค์. กรุงเทพมหานคร :
ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. (2560). **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร. (7 สิงหาคม 2556). **หลักการตีความในเนตติปกรณ์
และปฏิโกปเทส**. สืบค้นเมื่อ 30 สิงหาคม 2558,
จาก [www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.
php?article_id=455&articlegroup_id=1](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=455&articlegroup_id=1) 02.

